

Тема 1. Гендерна педагогіка в перспективі гендерної політики суспільства

Зміст

1. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.
2. Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, "Women's studies").
3. Всесвітні конференції по становищу жінок 1975-1995 роки: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).
4. Гендерна політика в Україні та стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті.
5. Міжнародна кампанія «16 днів проти гендерного насильства»
6. 140 років Українському жіночому руху.

Ключові слова: *гендерне рівноправ'я, гендер, гендерна асиметрія, гендерна дискримінація (дискримінація; дискримінація жінок / чоловіків), гендерна диференціація, гендерна збалансованість, гендерна політика, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерна стратифікація, гендерне насильство, гендерні квоти, гендерний індекс людського розвитку, емансипація, жіночий рух, жіночі дослідження, матриархат, права людини, патріархат, позитивна дискримінація, фемінізм, гендерна педагогіка.*

Цілі та завдання:

1. Розвиток теоретичних знань та практичних навичок з гендерної педагогіки у контексті гендерної політики суспільства:
2. Підвищення рівня обізнаності студентів у сфері гендерної політики
3. Формування у студентів навичок пошуку та аналізу актуальної інформації щодо гендерної рівності, гендерної політики та їх впливу на соціальні процеси.
4. Використання різноманітних джерел інформації для дослідження гендерних питань і рекомендацій для освітніх і соціальних установ.
5. Розвиток мовних навичок для професійної діяльності, що включає спілкування і взаємодію з фахівцями у сфері гендерної політики, гендерної педагогіки.

Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.

Після закінчення II Світової війни Організація Об'єднаних Націй розпочала глобальне просування проблематики прав людини, а серед них на першому місці - заборона дискримінації: в фундаментальних актах ООН (Хартія ООН, Загальна Декларація прав людини, Пактах ООН з прав людини. Право на рівність серед прав і свобод людини - на першому місці.

Ідеологія гендерного рівноправ'я - система ідей і поглядів, понять і уявлень про побудову суспільства і заємовідносин в ньому чоловіків і жінок як двох соціальних спільностей, що враховує і виражає інтереси обох соціальних груп - чоловіків і жінок. В силу цього ідеологія гендерного рівноправ'я є ідеологією конструктивною, що несе нову культуру взаємин в ім'я досягнення соціальних цілей.

Рівність чоловічої та жіночої соціальних статей означає рівність соціального статусу, всезагальну участь у всіх сферах суспільства, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, додання елемента ієрархічності, за якою чоловіки історично розглядалися як істоти вищі, а результати їхньої діяльності оцінювалися як суспільно більш значущі, ніж ті, що були досягнуті жінками.

Рівність прав означає наділення чоловіків та жінок юридично однаковими правами в усіх сферах життя та юридичне забезпечення рівних умов їх здійснення.

Рівність можливостей – це фактична можливість користування правами і свободами людини незалежно від статі.

Принципово важливими для визначення цих понять є два міжнародно-правові документи – Конвенція з ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. та Декларація про рівноправність жінок і чоловіків, прийнята у 1988 р. на 83-й сесії Ради Міністрів Європи. Існує 3 головні причини **привернення** уваги до загальнолюдських прав жінок:

- 1) необхідність інформувати жінок про те, що вони мають права людини та повинні їх використовувати,
- 2) необхідність оприлюднювати випадки порушення прав на підставі гендеру та боротися з ними,
- 3) необхідність сформувати нову практику прав людини, яка повністю вирішуватиме питання загальнолюдських прав жінок.

Нова Стратегія гендерної рівності на 2024–2029 роки: її місія та стратегічні й операційні цілі

У 2024–2029 рр. у центрі уваги будуть шість стратегічних напрямів:

- запобігання та боротьба з гендерними стереотипами та сексизмом;
- запобігання та боротьба з насильством щодо жінок і дівчат і домашнім насильством;
- забезпечення рівного доступу до правосуддя для жінок і дівчат;
- досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у політичному, громадському, соціальному та економічному житті;

- забезпечення розширення прав і можливостей жінок та гендерної рівності у зв'язку з глобальними та геополітичними викликами;
- реалізація стратегії досягнення гендерної рівності і включення міжсекторального підходу в усі політики та заходи.

Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, “Women’s studies”).

В історії жіночого руху виділяють три періоди (хвилі). Перший період починається в кінці XVIII ст. і триває до першої половини XX ст. Фемінізм (від лат. femina – жінка) – жіночий рух, що виник у XVIII ст., за рівні права жінок і чоловіків. Процес надання жінкам права голосу розпочався наприкінці XIX ст. У XIX ст.

Другий період фемінізму пов'язують із виходом книги С. де Бовуар “Друга стать” у 1949 р. С. де Бовуар аналізує численні міфи, які представляють жінку з точки зору чоловіків.

У 70-х рр. у Сполучених Штатах Америки з'явилася не тільки "нова соціальна історія", а ще й так звані *women's studies*, що дослівно перекладається як *вивчення жіноцтва* або *жіночі дослідження*. Жіночі дослідження стали джерелом і створили теоретичну базу для виникнення власне гендерних досліджень (*gender studies*), які ведуть початок від 70-х років XX століття.

Гендерні відносини виникають в контексті політичної діяльності з приводу уявлень, пов'язаних із розподілом *соціальних ролей чоловіка і жінки*, сприйняттям відповідних психофізіологічних ознакам і станам ідентичностей, утвердженням конструктивних та функціональних норм.

Фемінізм третьої хвилі — це феміністичний рух, який виник на початку 1990-х років і став помітним за десятиліття до четвертої хвилі.

Грунтуючись на прогресі громадянських прав другої хвилі, феміністки третьої хвилі покоління X, народжені в 1960-х і 1970-х роках, сприйняли різноманітність та індивідуалізм жінок і прагнули переосмислити, що означає бути феміністкою.

Третя хвиля побачила появу нових феміністичних течій і теорій, таких

як інтерсекціональність , сексуальний позитивний погляд , вегетаріанський екофемінізм , трансфемінізм і постмодерністський фемінізм .

Також виокремлюють період (в хронологічних межах від 1972 по 2005 рр.) пов'язаний із поширенням принципів рівності на сферу соціальних статутів та відносин.

Фемінізм четвертої хвилі — це феміністичний рух , який розпочався приблизно на початку 2010-х років і характеризується зосередженістю на розширенні прав і можливостей жінок , використання Інтернет-інструментів і інтерсекціональності ю.

Четверта хвиля прагне більшої гендерної рівності, зосереджуючись на гендерних нормах і маргіналізації жінок у суспільстві. Фемінізм четвертої хвилі зосереджується на сексуальному насильстві, сексуальних домаганнях, сексуальному насильстві, об'єктивізації жінок і сексизмі на робочому місці.

Всесвітні конференції по становищу жінок 1975-1995 роки: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).

Перша всесвітня конференція зі становища жінок була скликана в Мехіко в 1975 році. Цей рік був оголошений Міжнародним роком жінки. В грудні 1979 року було прийнято Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок. Конвенція, що отримала назву «Білль про права жінок». ООН і зобов'язувала країни протягом року після ратифікації, а потім кожні чотири роки доповідати про вжиті заходи щодо подолання перешкод, що стоять перед ними на шляху до виконання положень Конвенції. 10 грудня 1999р., в День прав людини, був відкритий для підписання **На Другій** всесвітній конференції зі становища жінок, скликаній у Копенгагені в 1980 році був визнаний факт виникнення *невідповідності між гарантованими правами й умінням жінок користуватися цими правами*. **Рух за гендерну рівність одержав справжнє світове визнання на Третій всесвітній конференції зі становища жінок під назвою «Всесвітня конференція для огляду й оцінки досягнень Десятиліття жінки ООН: рівність, розвиток і мир»(Найробі, 1985р.) .**

Віденська декларація (Відень, 1993 р.). проголосила, що *«права людини, жінок і дівчаток є невіддільним і неподільним складником загальних прав*

людини».

Декларація і Платформа дій Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок (вересень 1995 р., Пекін) відобразили 12 найважливіших проблемних областей, в яких криються головні перешкоди на шляху до прогресу жінок, що вимагають прийняття конкретних заходів з боку урядів і громадянського суспільства: жінки і злидні; освіта та професійна підготовка жінок; жінки та охорона здоров'я; насильство над жінками; жінки в період збройних конфліктів; жінки та економіка; участь жінок у роботі директивних органів і в процесі прийняття рішень; інституційні механізми поліпшення становища жінок; жінки і права людини; жінки та засоби масової інформації; жінки та навколишнє середовище; дівчата. Україна долучилась до головних міжнародних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності, включаючи [Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок \(CEDAW, 1980\)](#) та її Факультативного протоколу, Пекінську декларацію та Платформу Дій (1995); встановила національні законодавчі та політичну систему для гендерної рівності, включаючи Державну програму щодо забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок (до 2016), а також Національний план дій «Жінки, Мир та Безпека» (2016) у якості додатку до Резолюції Ради Безпеки 1325.

4 Гендерна політика в Україні та стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті.

Основними в українському законодавстві з питань гендерної політики є Конституція України, Закони України: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про боротьбу із торгівлею людьми» Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» ухвалено 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Питання гендерної політики України реалізовано в межах державних програм, концепцій і стратегій, з-поміж яких можна виокремити Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 №

1544-р. 14 Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р.

Документ зосереджує увагу на чотирьох стратегічних цілях [<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>].

Гендерна асиметрія – непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей (а також уявлень про них) у різних сферах суспільного і приватного життя. Найчастіше джерело гендерної асиметрії – прихована дискримінація і патріархальні установки, що панують у суспільній свідомості. Розширення можливостей жінок і скорочення гендерного розриву у сферах ухвалення рішень, охорони здоров'я, освіти, ринку праці тощо сприяє підвищенню рівня життя, зростанню темпів економічного розвитку, збільшенню продуктивності праці тощо.

Вплив гендерних стереотипів обумовлює поширення таких явищ, як професійна вертикальна та горизонтальна сегрегація на ринку праці, так звані «скляна стеля» (явище, коли працівника, частіше працівницю, не підвищують на посаді через формально не позначені причини, фактично через стать чи расу, що не пов'язано з професійними характеристиками) та «липка підлога» (ситуація, за якої жінки менше просуваються в кар'єрному плані), невміння розпізнавати прояви гендерно зумовленої дискримінації. Скорішого розв'язання потребує проблема непропорційного представлення жінок у сфері ухвалення рішень, на керівних посадах в установах, організаціях та на підприємствах. Лідерство жінок в економічному житті є важливим чинником сталого розвитку й усунення дискримінації та нерівності.

Грантові конкурси від міжнародних донорських організацій має бути спрямовано на зміцнення потенціалу громадян, котрі зазнали впливу воєнної агресії, на підсилення економічних спроможностей жінок, на підвищення рівня їхньої фінансової грамотності. Можливість отримати фінансову підтримку на самозайнятість або на відновлення/розвиток власної справи позитивно вплине і на психоемоційний стан. Адже фінансова незалежність звільняє від примусу терпіти гендерно-обумовлене насильство, створює

підґрунтя для мобільності й задоволення власних потреб і потреб членів родини. Тоді жінки перестають думати про виживання, а замислюються над особистісним розвитком і перспективою. Важливим напрямом підсилення економічної спроможності жінок є також можливість отримання нових навичок, професійної орієнтації, поєднання декількох видів зайнятості.

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

25 листопада кожного року стартує Міжнародна кампанія «16 днів проти гендерного насильства». Щороку з 25 листопада по 10 грудня країни активізують зусилля для підвищення обізнаності про всі форми насильства та нагадують, що насильству немає виправдання за будь-яких обставин. У 2024 році темою інформаційної кампанії стало кібернасильство, яке, хоча й відбувається в інтернеті, має реальні наслідки для жертв — репутаційні, психологічні та фізичні. З початком повномасштабної війни ризик стати жертвою кібернасильства значно зріс, оскільки ворог активно використовує соціальні мережі як інструмент війни. Дослідження показують, що 85% жінок у 45 країнах, включаючи Україну, стикалися з насильством в інтернеті, а 38% мали особистий досвід кібернасильства. Протягом 16 днів кампанії ми будемо інформувати про види насильства в Інтернеті, а також надавати рекомендації, як захиститися від кіберпереслідувань і отримати допомогу у разі необхідності.

Основні стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті. Зasadничими у гендерному підході в освіту є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (5.09.2005) та наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09.2009). Закон "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" (ст.21) передбачає кілька ключових стратегій для забезпечення гендерної рівності в освітньому процесі:

Забезпечення рівних умов для жінок і чоловіків: Це включає створення рівних умов для вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів і позик студентам. Важливо, щоб правила і критерії вступу та навчання не дискримінували жінок чи чоловіків, а враховували лише їхні знання та здібності.

Підготовка та видання навчальних матеріалів, вільних від стереотипів:

Виховання культури гендерної рівності: Рівний розподіл професійних і сімейних обов'язків: Експертиза навчальних програм та підручників: Практичні кроки для впровадження стратегій: Розробка гендерно-чутливих навчальних матеріалів: Організація тренінгів та навчальних програм для викладачів: Моніторинг і оцінка впровадження гендерної рівності: Важливо здійснювати регулярний моніторинг та оцінку того, як застосовуються принципи гендерної рівності в навчальних закладах, і в разі необхідності коригувати підходи.

Важливість гендерної рівності для розвитку освіти: Гендерна рівність у освіті не лише сприяє рівним можливостям для всіх студентів, незалежно від їх гендеру, але й допомагає формувати суспільство, вільне від стереотипів і дискримінації. Впровадження цих стратегій має забезпечити не тільки рівні умови для навчання, але й підготувати майбутнє покоління до розуміння цінності гендерної рівності та поваги до різноманітності.

Створення недискримінаційного освітнього середовища на всіх рівнях освіти, включаючи дошкільну, загальну середню, професійну та вищу освіту, з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності, що забезпечує рівні можливості для всіх учасників процесу, незалежно від статі та фізичних можливостей.

Використання інноваційних педагогічних методів та технологій для створення атмосфери взаємоповаги, інклюзивності та колегіальності, що сприяє викоріненню дискримінаційних ставлень серед учнів та студентів.

Розвиток гендерної рівності через освітні програми: включення курсів з гендерної теорії, боротьби з насильством та дискримінацією, а також забезпечення гендерної чутливості у навчальних планах і матеріалах на всіх рівнях освіти.

Підготовка педагогічних працівників до роботи в умовах гендерної рівності через тренінги та підвищення кваліфікації, зокрема в питаннях недискримінаційного навчання та формування гендерно чутливого освітнього простору.

Антидискримінаційна експертиза навчальних матеріалів та освітнього контенту з метою забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, а також створення і підтримка структури для постійної перевірки

відповідності навчальних програм гендерним стандартам.

8 грудня 2024 року в Україні було відзначено 140 років Українському жіночому руху. 140 років тому перші українські феміністки, серед яких Наталія Кобринська, Ганна Павлик та Людмила Драгоманова, почали об'єднувати свої зусилля для боротьби за права, гідність та свободу жінок. Їхня діяльність знайшла підтримку не лише серед жінок, але й серед видатних діячів того часу, зокрема Івана Франка. Ці сміливі жінки усвідомлювали, що їхня роль не обмежується тільки домівкою, і мріяли про світ, де жінка має право на освіту (це стало можливим лише з 1860 року), на вибір професії, на голосування (яке жінки здобули в 1917 році), на активну участь у суспільному житті. Завдяки відданій праці наших попередниць, українські жінки здобули права, про які їхні прабабусі могли тільки мріяти. Сьогодні ми продовжуємо цю величну спадщину. Український жіночий рух активно розвивається, відповідаючи на сучасні виклики та потреби. Наші сучасниці змінюють суспільство, роблячи його більш справедливим, відкритим і рівноправним. Жінки разом з чоловіками боронять нашу країну на передовій і в тилу, очолюють підприємства, розвивають науку, успішно реалізують себе в «нежіночих» професіях. Український жіночий рух — це символ натхнення, сили солідарності, мужності та справедливості. Ми вшановуємо наших попередниць, а разом з тим з надією і впевненістю дивимося в майбутнє!

Питання для самоконтролю:

1. Як ідеологія гендерного рівноправ'я сприяє побудові конструктивних взаємин між чоловіками та жінками, та яким чином рівність прав і можливостей змінює соціальний статус обох статей у суспільстві?
2. Які стратегічні напрямки та операційні цілі визначені у новій Стратегії гендерної рівності на 2024–2029 роки, і як вони сприятимуть досягненню гендерної рівності в Україні?
3. Яким чином етапи розвитку жіночого руху (періоди фемінізму) та важливі міжнародні конференції по становищу жінок вплинули на формування глобальної стратегії гендерної рівності?
4. Визначте роль жінки в сучасному політичному процесі у світі та в Україні.
5. Які основні законодавчі акти та державні програми України визначають напрямки гендерної політики та як вони сприяють забезпеченню рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків?
6. Які основні виклики виникають при реалізації Стратегії впровадження

гендерної рівності в освіті до 2030 року, і як можна забезпечити ефективне дотримання принципів рівності, недискримінації та доступності в освітньому середовищі?

7. Яким чином гендерна педагогіка сприяє формуванню рівноправного суспільства в Україні, і яку роль вона відіграє в підтримці досягнень Українського жіночого руху?

Список використаної літератури:

1. [Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок \(CEDAW, 1980\)](#)
2. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник / [відповідальний редактор Скорик М. М.]. - К.: «К.І.С.», 2004. – 536 с.
3. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/>.
4. Gender Inequality Index / Human Development Reports. — United Nations Development Programme. — <http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>.
5. [Постанова КМУ "Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації"](#) від 20 грудня 2022 р. № 1163-р
6. [Постанова КМУ "Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації"](#) від 20 грудня 2022 р. № 1163-р
7. Жіночий рух в Україні: 140 років боротьби за права, рівність і свободу URL. <https://zmist.org/articles/zhinochiy-ruh-v-ukrayini-140-rokiv-borotbi-za-prava-rivnist-i-svobodu>
8. Що таке гендер? Спецпроект "База, гендер, фундамент" https://www.youtube.com/watch?v=DmEoBL8_urY
9. Стамбульська конвенція. Спецпроект "База, гендер, фундамент" https://www.youtube.com/watch?v=L_fMkes8kak
10. 25 листопада стартує Міжнародна кампанія «16 днів проти гендерного насильства»! <https://www.facebook.com/share/p/19RHagHEVs/>
11. Стартувала Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства» <http://surl.li/fwskev>